

УДК. 37.02.026

DOI:10.58494/esai.24(8).2024.13

Баймурат кызы Нуриза,  
ОшМУ, магистрант**КЕНЖЕ МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫН ӨНҮКТҮРҮҮЧҮ ОЮНДАРДЫН  
МААНИСИ**

**Аннотация.** *Сабакты оюндар аркылуу түшүндүрүүдө окуучунун жөндөмдүүлүгү өзгөчө өрчүйт. Оюн-окуучу үчүн сабак процессиндеги алаксытуучу, көңүл көтөрүүчү бөлүк. Оюн мезгилинде окуучунун баарын бирдей кароо керек. Жаакшы билген, начар өздөштүргөн деп бөлүү жарабайт. Бардык окуучуну тегиз кароо окуучуга бир топ дем берет, өзүн эркин сезип, башка бир тилде сүйлөөдө өзүндөгү тартынчаактыгы жоголот. Натыйжада, тилди өздөштүрө баштайт да ишеним менен тартынбай сүйлөй баштайт. Оюндун ийгилиги, натыйжасы ошол класста түзүлгөн атмосферага жараша болот. Оюн аркылуу окуучунун таанып-билүү активдүүлүгү ашат.*

**Түйүндүү сөздөр:** кенже мектеп окуучулар, балдар оюну, элдик чыгарма, этнопедагогика, сабак.

**ЗНАЧЕНИЕ ИГР ДЛЯ РАЗВИТИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ**

**Аннотация.** *Особенно развито умение ученика объяснять урок посредством игр. Игра – отвлекающая, развлекательная часть процесса обучения для ученика. Во время игры ко всем ученикам следует относиться одинаково. Неуместно различать хорошо известные и плохо освоенные. Равное отношение ко всем ученикам воодушевляет ученика, он чувствует себя свободным и теряет застенчивость, когда говорит на другом языке. В результате он учит язык и начинает уверенно говорить. Успех игры зависит от атмосферы, созданной в этом классе. Благодаря игре повышается познавательная активность учащихся.*

**Ключевые слова:** Младшие школьники, детская игра, народное творчество, этнопедагогика, урок.

**THE IMPORTANCE OF GAMES FOR THE DEVELOPMENT OF JUNIOR  
SCHOOL CHILDREN**

**Annotation.** *The student's ability to explain the lesson through games is especially developed. The game is a distracting, entertaining part of the learning process for the student. All students should be treated equally during the game. It is inappropriate to distinguish between well-known and poorly developed ones. Treating all students equally encourages the student, he feels free and loses his shyness when speaking another language. As a result, he learns the language and begins to speak confidently. The success of the game depends on the atmosphere created in this class. Thanks to the game, the cognitive activity of students increases.*

**Key words:** Junior schoolchildren, children's game, folk art, ethnopedagogy, lesson.

Төмөндө кенже мектеп мугалимдерине жардам иретинде грамматикалык оюндун бир канча түрлөрүн мугалимдерге сунуш кылабыз:

- **Көрөгөч көз.** Мугалим мурда өздөштүрүлгөн тыбыш катышкан сөздөрдүн бир нече сүрөтүн көргөзөт. Окуучу эстеп калган сөздөрдү дептерине жазат. Өтүлгөн тамганы ким көп пайдаланса, ошол оюндун жеңүүчүсү болот.

- **Чачылган тамга.** Мугалим бир канча тамганы доскага жазат. Окуучулар ошол тамганы пайдаланып сөз жазышат. Ким көп сөз жазса ошол жеңүүчү болот.

- **Сөз чынжыры.** Оюнга катышкан окуучулар биринчи окуучу айткан сөздүн аягындагы тыбыш менен кийинки сөздү улап кетүү керек. Сүрөттү тандагыла. Окуучулар эки командага

бөлүнөт. Столдогу сюжеттүү сүрөттөрдү пайдаланып, ким сүйлөм түзө алса жана ал сүйлөм бөтөн тилдин тыбыштык өзгөчөлүгү жараша туура жазылса, ошол оюндун жеңүүчүсү болот.

- **Дежур тамга** .Мугалим дежур тамганы белгилеп, доскага жазат, 5 минутанын ичинде ким көп сөз жазса (катасыз) ошол окуучу оюнду жеңип чыгат [1].

**Биринчи класстын окуучулары үчүн оюн-көңүгүүлөрү:**

#### **“Алфавитти үйрөнүү”**

Тамгаларды табуу – кызыктуу оюн. Көчөдө сейилдеп же саякаттап жүргөндө жазуусу бар жол белгилерин, жарыянаамаларды ж. б. колдонуу мүмкүн. Баладан ал тамга кандай окулат деп сураса болот. Балким, ал тамгаларды жана тыбыштарды бириктирип, сөздү толугу менен окуй алат [2].

#### **“Тамганы табуу”**

Балага газетадан же журналдан алынган тексттин үзүндүсү берилет. Тексттин ар бир сабын карап чыгып, кандайдыр бир тамганы (мисалы, «а» тамгасын) белгилөө тапшырмасы берилет. Бул көнүгүүнүн башка түрлөрү:

- бардык «а» тамгаларын чийип жана бардык «п» тамгаларынын астын сыз;
- «а» тамгасынын алдында «п» тамгасы болсо, «а» тамгасын чий;
- «а» тамгасынан кийин «н» тамгасы болсо, «а» тамгасынын астын сыз.

Балдардын жооптору ар дайым текшерилип, тапшырма туура аткарылса, сөзсүз аларды мактоо зарыл [3].

#### **“Сөздөрдү муундарга бөлүү”**

Балага сөздөрдү муундарга бөлүп машыгууга жардам бериниздер. Көчөдө сейилдеп жүргөндө же дүкөндө ага кандайдыр бир жазуу көрсөтүп, төмөнкү тапшырмаларды бериниздер:

- сөздү оку;
- сөздү муундарга бөл;
- канча муун бар экенин сана [3].

#### **“Сөз куроо”**

Кичинекей баракчага алфавиттин бардык тамгаларын жазыңыздар (пластик бөтөлкөлөрдүн капкактарын колдонсо болот). Көп колдонулган тамгалардын бир нече үлгүсүн алса болот. Балага кандайдыр бир сөздү айтуусун сураныңыздар, ал сөздү тамгалардан кураңыздар. Андан кийин ролдорду алмаштырса болот: ата-эне сөздү айтат, бала ал сөздү тамгалардан курайт.

#### **“Үн чыгарып окуу”**

Баланын мындан ары китеп окуганды жакшы көрүшү үчүн үн чыгарып окуу маанилүү болуп саналат. Балага окууга оңой, сүрөттөрү көп жана тексти аз китепти тандоо керек. Алгач ага бул китепти катуу үн менен сөздөрдү так айтып окуп бериш керек. Андан кийин дагы бир жолу катуу үн менен, сөздөрдү кол менен көрсөтүп окуп берүү керек. Бул көнүгүүнү бир нече жолу кайталагандан кийин, бала бул китепти айтып берүүгө же «окуп чыгууга» даяр болот. Натыйжада бат эле баланын сүйүктүү китептери пайда болуп, ал бул китептердеги сөздөрдү жатка билип алат. Ошондуктан, биргелешип окуганда, китептин бетинен «секирип өтсө» болбойт. Анткени, бала бул китептин бардык майда-чүйдөсүн эстеп калат.

#### **“Китеп менен таанышуу”**

Балага сүйүктүү китебин алып, мукабасында эмне жазылганын окуп чыгуу тапшырмасы берилет. Автордун атын кол менен көрсөтүп окуп берүү керек. Баладан, анын ою боюнча, китептин аталышы кайда жазылганын суроо керек. Андан кийин китептин биринчи бетин ачып, аңгеме кайсы жерден башталарын жана сүрөттөрү кайда экенин көрсөтүү тапшырмасы берилет. Баланын окуганды үйрөнүүсү үчүн китептин элементтерин билүүсү маанилүү болуп саналат.

**Экинчи класстын окуучулары үчүн оюн-көңүгүүлөрү:**

#### **“Сүйлөмдү табуу”**

Баладан балдар үчүн жазылган бир китепти үнүн чыгарып окуусун сураныңыз. Окуп жаткан учурда, суроолорду бериниз. Окуп бүткөндөн кийин балага жөнөкөй тапшырмаларды бериниз. Бир нече бет артка кайтып, кандайдыр бир конкреттүү сүйлөмдү табууну сураныңыз, мисалы: 5 сөздөн турган сүйлөмдү; негизги каармандын аты аталган сүйлөмдү; 2-абзацтын 3-сүйлөмүн ж. б. табуу. Тексттеги сүйлөмдөрдү табуу кыйла пайдалуу көнүгүү болуп саналат.

#### **“Бош орунду толтуруу же жетишпеген тамгаларды табуу”**

Бала менен чогуу тактага, компьютерге же кагазга кыска сүйлөм жазыңыздар. Андан кийин баладан көзүн жабууну өтүнүңүздөр. Жазылган сүйлөмдөгү бир нече тамганы өчүрүп салуу керек. Бала көзүн ачканда кайсы тамгалар жетишпегенин табуу тапшырмасын бериниздер.

#### **“Досторго кат “**

Жазуу тапшырмасын бериниздер. Ага каттын үлгүсүн көрсөтүп, текстин түзүү үчүн сөздөрдү тандоого жардам бериниздер. Баладан катты кооз жасалгалоону, ага сүрөттөрдү тиркөөнү, чаптамаларды чаптоону ж. б. өтүнүү керек.

#### **“Сен окуйсун, мен окуймун, биргелешип окуйбуз”**

Балаңызга китеп окуп берүүңүз керек, бирок балаңыздын сизге окуп бериши да маанилүү. Баланын окурмандык деңгээли менен жаш курагына ылайыктуу китепти тандоо керек. Ата-эне биринчи абзацты окуйт, бала кийинки абзацты окуйт, же ата-эне китеп бетинин жарымын окуйт, ал эми бала экинчи жарымын окуйт. Бала сөздөрдүн же сүйлөмдөрдүн маанисине эмес, сөздөрдү кандай окуш керек экенине (чечмелөөгө) көбүрөөк көңүл бурушу мүмкүн. Биргелешип окуу көнүгүүсү аркылуу китеп окууну жандуураак жана кызыктуураак өткөрүүгө болот.

#### **“Мектеп оюнун ойнойбуз”**

Ата-эне баласын өзүн мугалим деп элестетүүсүн, ал эми ата-энесин окуучу деп элестетүүсүн өтүнөт. Бала окуу китеби боюнча «сабак өткөрүп», андан кийин тапшырма берет (мектепте ага тапшырма берген сыяктуу). Ата-эне да, бала да бул тапшырманы өз алдынча аткарышы керек. Ата-эне атайын бир нече ката кетирет. Тапшырманы аткарып бүткөндөн кийин, баласы текшерип, баа коёт. Бала каталарды өзү таап оңдошу керек.

#### **Үчүнчү класстын окуучулары үчүн оюн-көнүгүүлөрү:**

##### **“Мен кабарчымын”**

Бала менен мультфильмдердин каармандары жөнүндө сүйлөшүңүздөр. Ага кайсы каарман, эмне үчүн жагарын сураңыздар. Ошондой эле «Бул каарман жакын жерде жашаса же кошуна болсо, эмне кылат элен?» деген суроону бериниздер. Балага ойлонуп, жообун жазуу түрүндө аткаруусун айтыңыздар. Мындан тышкары, ал жазууга сүрөт тартып кошуп койсо болот.

##### **“Жаңы сөздөр менен таанышуу”**

Телекөрсөтүү же радиоберүү убагында балага белгисиз сөздөрдү тандоо тапшырмасы берилет. Алгач, бала сөздөрдүн маанисин өзү тапканга аракет кылышы керек. Ар кандай көрсөткүчтөрдү колдонсо болот же четин чыгарып айтса болот: мисалы, сөздү башка контекстте колдонуу. Кийинчерээк тандалган сөздүн маанисин сөздүктөн чогуу караса жакшы болот [2].

##### **“Окуганын түшүнүү”**

Бала кандайдыр бир китепти окуп бүткөндөн кийин, ага суроолор берилет. Суроолор Ким?, Эмне?, Качан?, Кайда?, Кантип?, Эмне үчүн? сыяктуу сөздөр менен башталса жакшы болот. Мындай суроолор балага окуганын түшүнүүсүнө жардам берет [2].

##### **“Балдарды суроо берүүгө кызыктыруу”**

Балдарды суроо берүүгө кызыктыруу керек. Билимге умтулган бала бардык нерсени тез үйрөнөт. Балага учурда болуп жаткан окуялар тууралуу макаланы окуп чыгуу тапшырмасы берилет. Андан кийин ал макалада сүрөттөлгөн окуяларга байланыштуу беш суроо түзүшү керек. Анан жоопторду кайсы жерден табуу керектигин сураңыздар. Бала менен окуган текст жөнүндө маек куруңуздар.

**“Тандап алган жерди сүрөттөө”**

Балага кесилген кагаз ленталарына үй-бүлөсү менен чогуу барган жерлердин аттарын жазуу тапшырмасы берилет (мисалы, Бишкек шаарындагы жерлер). Бул кагаздарды стаканга салып, балага алардан бирөөнү тандоо сунушталат. Үй-бүлөнүн ар бир мүчөсү тандалган жерди эн жакшы сүрөттөгөн бир сын атооч сөздү айтат [3]. Мисалы, Бишкек жөнүндө кеп болуп жатса, кимдир бирөө «күнөстүү», экинчиси «көрктүү» ж.б.у.с. сөздөрдү айтышат. Үй-бүлө мүчөлөрү ар кандай сөздөрдү айтышат, ал эми бала аларды бир баракка жазат. Андан кийин балага бардык сын атоочторду бир сүйлөмдө бириктирүү тапшырмасы берилет. Балким, мындай сүйлөм күлкүлүү же мааниси жок болор, бирок бала бардык сөздөрдү колдонсо пайдалуу болот эле.

**“Үй-бүлө мүчөлөрүнүн окуяларды эске түшүрүүсү”**

Бала өзүн кабарчы катары элестетет. Ал ар бир үй-бүлө мүчөсү менен өзүнчө сүйлөшүп, алардан кандайдыр бир кызыктуу окуяны айтып берүүсүн өтүнөт («интервью» убагында башка үй-бүлө мүчөсү болбошу керек). Маектин натыйжасында бала баракчаларга окуялардын негизги учурларын жазып алат. Үй-бүлө мүчөлөрү чогулганда бул баракчаларды чоң табакка салып коюу керек. Бала ар бир баракчаны алып чыгып, аны үн чыгарып окуйт. Ал эми үй-бүлө мүчөлөрү кайсы окуя кимге тиешелүү экенин табууга аракет кылышат [1].

**Төртүнчү класстын окуучулары үчүн оюн-көңүгүүлөрү:****“Үй жумуштарынын тизмеси”**

Үй жумуштарын кылуу үчүн ырааттуулук керек (үйдү жыйноо, тамак жасоо). Балага кайсы иштерди кылуу керек экенин айтып бериңиздер, бала аларды жазып алышы керек. Үй жумуштары бүткөндөн кийин ата-эне баласы менен чогуу жазууну карап, ал боюнча талкуу жүргүзөт. Бул көнүгүүнү оозеки аткарса да болот [4].

**“Сүрөттү сүрөттөө”**

Журналдардан жана газеталардан сүрөттөрдү кесип алып, аларды чоң табакка же пакетке салыңыздар. 3–5 сүрөттү алып чыгып, балага алар боюнча аңгеме жазуу тапшырмасын бериңиздер. Андан кийин аңгемени чогуу окуп чыгып, талкуулаңыздар. Катарлар болсо, ондоо керек [5].

**“Биргелешип аңгеме жазуу”**

Кечинде үй-бүлө мүчөлөрү кечки тамакка чогулганда аңгеме жазууга аракет кылыңыздар. Алгач үй-бүлөнүн бир мүчөсү биринчи сүйлөмдү айтат. Мисалы: «Мен бүгүн токойдон күрөн аюуну көрдүм...», экинчи киши бул сүйлөмдү кайталап, өзүнүн сүйлөмүн кошот. Үй-бүлө мүчөлөрү кезеги менен ушинтип аңгемени улантышат. Ар бири андан мурда айтылганды кайталап, өзүнүн сүйлөмүн кошот. Аңгемелер күлкүлүү же олуттуу болушу мүмкүн. Үй-бүлө мүчөлөрү бири-бирине айтылгандарды эстеп калууга жардам беришет.

**“Кайрадан ойлоп табабыз”**

Бала китепти окуп бүткөндө, ага аңгеменин башкача аякташын ойлоп табуусун сураныңыздар. Андан кийин ага төмөнкү суроолор берилет: Эмне үчүн мындай жыйынтыка келдин? Аңгеменин ушундай аякталышы китептин мазмунуна кандай таасир этет? Чыгарма күлкүлүүрөөк болуп калдыбы же кайгылуураакпы? Чыгармага жаңы каарман кошот белең? Эгер кошсоң, эмне үчүн? Бул суроолор балага чыгарманын аякталышы эмне үчүн маанилүү экенин түшүнүүгө жардам берет [6].

**“Балдарга окуп берүү”**

Балдар канча жашта болбосун, аларга ата-энелери китеп окуп берсе, эч качан тажашпайт. Ата-энелер бир күндүн ичинде жок дегенде бир нече мүнөт балдарына китеп, журнал же газета макаласын окуп берүүгө аракет кылышы керек. Бул учурда бала башка нерсеге алектенбей, ата-энесин кунт коюп угушу абдан маанилүү [7].

**“Үй-бүлө менен чогуу оюн коюу”**

Ата-эне улуу баласына кичүү баласы менен чогуу чакан пьеса жазып, аны колго жасалган куурчактардын жардамы менен досторунун жана үй-бүлөсүнүн алдында коюп берүүнү сунуштайт. Эгер алар кааласа, пьесанын каармандарынын ролдорун өздөрү аткара алышат.

### **Корутунду**

Жогорудагы биз сунуш кылган оюндун түрлөрү башталгыч класстын окуучуларында сабакта, класстан тышкаркы тарбиялык сааттарда кенири колдонулганда гана балдарды ар тараптан өнүктүрүүгө кенири шарт түзүлөөрүнө изилдөөбүздүн натыйжасында ынандык.

### **Пайдаланылган адабияттар:**

1. Абдраимова Р.А. Кыргызская этнопедагогика и воспитание детей. –Киев: Довіра, 1997. - 187 с.
2. Алимбеков А. Педагогический потенциал пословиц и поговорок // Русский язык и литература в школах Кыргызстана. – Б., 2000. – №5-6. – С. 129-140.
3. Алимбеков А. Кыргыз элинин билим берүү салттары: Окуу куралы. – Б.: Педагогика, 2001. – 44 -б.
4. Абдылдаев Э. Манас эпосунун тарыхый өнүгүшүнүн негизги этаптары. Фрунзе, Илим, 1981. 265- б.
5. Алимбеков А. Кыргыз этнопедагогикасы курсу боюнча методикалык колдонмо [Текст] / А.Алимбеков.-Бишкек, 2012-24-25-бб.
6. Алимбеков А. Кыргыз этнопедагогикасы: Окуу куралы. – Б.: КББИ, 1996. – 80- б.
7. Акматалиев, А. Баба салты, эне адеби: элдик салт [Текст] / А.Акматалиев. – Бишкек: Баласагын, 1993. – 220- б.

